

1338 (1922) İLKÖ RETİM TÜRKÇE DERS PROGRAMI

Dr. Ahmet BALCI*

ÖZ: Bu çalışmanın amacı, Cumhuriyet öncesinde hazırlanan 1338 (1922) tarihli ilköğretim Türkçe ders programını incelemektir. Programlar eğitim sürecindeki önemli unsurlardan biridir. Dersler için hazırlanan programlar amaç, yöntem, eğitim ortamı, öğrenme-öğretme süreci, ölçme ve değerlendirme gibi pek çok özelliği içerir. Türkiye'de Cumhuriyet döneminde ilköğretim Türkçe dersi için hazırlanan ilk program 1924 tarihli'dir. Bu süreçte son olarak 2005 yılında ilköğretimin birinci ve ikinci kademesi için yeni programlar hazırlanmıştır. 1338 (1922) ilköğretim Türkçe programı, büyük oranda konular, konuların sıralandığı, ayrıntıya yer verilmeyen bir program niteliindedir. Konuların, konuların incelendiğinde özellikle dil bilgisi konularının daha ayrıntılı bir şekilde sıralandığı görülmektedir. 1338 (1922) yılında hazırlanan bu programda ilköğretim süresi yedi yıldır. Programdaki konular da bu süre dikkate alınarak düzenlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İLKÖğretim, Türkçe Öğretimi, Program, Türkçe Öğretim Programı,

1338 (1922) Primary Education Turkish Language Teaching Curriculum

ABSTRACT: The purpose of this study is to analyze the primary education Turkish language teaching curriculum which had been established in pre-republic period and had been dated as 1338 (1922). The Curricula are one of the significant elements within education process. The Curricula which are established for courses embody many various characteristics such as the purpose, method, educational environment, teaching-learning process, testing, measurement and evaluation. In Turkey, the first curriculum that had been provided in the Republican period was for the primary education for Turkish language teaching, dated as 1924. In the process of providing curricula, the last product was formed for the first and second stages of primary education. Turkish language teaching curriculum that had been produced in 1338 (1922) for primary education had been basically the list of sequenced subject matter headlines without any further detail. When the subject headings are

---

* Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü. abalci@mku.edu.tr

nemi ile birlikte belirlenmiştir, t.r. Tanzimat yılları, öncesinde bugünkü ilköretim okullarından oluşan, olan s,byan mektepleri için ortak belirlenmiş bir programından söz etmek güçtür (Akbaz 2005: 20-23). Tanzimat sonrasında 1847 tarihinde Etfâlin Talim ve Tedris ve Terbiyelerini Ne Veçhile Eylemeleri Lâzım Geleceğine Dair S,byan Mekâtibi Hâceleri Efendilere ta Olunacak Talimatla Türkçenin ilkokuma ve yazma süreci aç,klanmaya çalış,lır (Akyüz 2001: 145-148). İlerleyen yıllarla birlikte farklı eğitim kademelerinde Türkçe öğretiminde nasıl yapılacağına dair düzenlemelere yer verilmiştir. İköretim için cumhuriyet döneminde 1924 yılında hazırlanmaya başlanan Türkçe dersi öğretim programlarından sonuncusu 2005 yılında uygulanmaya başlanmıştır (Temizyürek-Balç, 2006). Cumhuriyet öncesinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetince hazırlanan ilköretim Türkçe dersi öğretim programı ise 1338 (1922) tarihini taşımaktadır. Program, genel niteliği itibarıyla konular,na dayatılan bir çerçeve program özelliğini göstermektedir.

2. 1338 İköretim Türkçe Dersi Müfredat Programı,

Cumhuriyetin ilanından önce Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Maarif Vekâleti tarafından yayınlanan 1338 tarihli İlk Orta Tedrisat Mektepleri Müfredat Programı,öçerisinde Türkçe dersi müfredatına da yer verilmiştir.

Giriş bölümündeki açıklamalarda, programda eksiklikler bulunabileceği ve bunların uygulama sürecinde görülecek eksikliklerle giderilebileceği belirtilmektedir. Ayrıca programa uygun ders kitapları, yazmaların önemine de dikkat çekilmiştir:

Öbu program senelerle geçirilen tecrübelerin, hayat-, tedristeki mesainin, tetkikat-, ilmiyenin mahsulü olduğu halde, dest-i berden çıkan her şey gibi birtakım nevâk,sa da haiz olabilir; fakat bu nevâk,sa mümkün olduğu kadar azdır, bundan başka tecrübe, tatbik sahasında miktarlar,, dereceleri daha iyi taayyün eder ve tashih olunur.

Bugün mevcut olan ders kitapları, bu yeni tarz mekteplerde de okutulabilir; fakat sene-i âtiye için bu yeni programlara göre talebe ve müallimlere mahsus kitapları yazılmalı, hususunun imdiden müsabakaya vazı lazımlı gelir.

âyân-, dikkattir ki elde mevcut olan kitapları yüzde doksan, talim ve terbiye ile bilfiil ve bilkuvve meçgul olanları elinden çekmem, t,r; bu münasebetle de yeni kitapları müsabaka ile erbâb-, ihtisasa yazdırılmalı, zaruret kesb etmektedir.ö (Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Umûr-, Maarif Vekâleti, 1338: 8)

Türkçe derslerinin yedi senelik bir planlamayla ö retimine yer veren bu program,n ilk y,l,nda 15 saatlik bir ders süresi ayr,lm, ve ilk üç ayda elifban,n ö retilmesi istenmi tir. Elifban,n ö retilmesi sürecinde okuma ve yazma çal, malar,yla ilkokuma ve yazma sürecinin tamamlanmas, istenmi tir. Ayr,ca ilk s,n,ftan itibaren konu ma e itimi çal, malar,-na da ba lanacaktır. İkinci s,n,fta da benzer ekilde okuma çal, malar,na devam edilmesi istenmi tir. Ders süresi ikinci s,n,fta haftada 10 ders saatine, üçüncü s,n,fta 7 ders saatine; üçüncü, dördüncü, be inci ve alt,nc, s,n,fta 6 ders saatine dü mektedir. Yedinci s,n,fta ise Türkçe dersi haftada 3 ders saati olacaktır,r.

Program üçüncü y,l,ndan itibaren ök,raat, imlâ, manzume ezberi, sarf ve nahiv, in aö gibi alt ba l,klarla bölümlere ayr,lm, t,r. ök,raatö ba l, ,n, ta ,yan okuma e itimi çal, malar, için üçüncü s,n,ftan itibaren sesli okuma çal, malar,yla birlikte anlatma çal, malar,na da yer verilmesi istenmi tir. Böylece ö rencilerin ifade becerileri geli tirilirken okuduklar,-n, anlama düzeyleri de kontrol edilmi olacaktır,r. Okuma çal, malar, esnas,nda kar ,lan yeni kelimelerin ö retiminde ise s,k tekrarlara yer verilecektir. Dördüncü s,n,ftan itibaren bu çal, malara devam edilecek ve edebî k,yemeti olan eserlerin de s,n,fta telaffuzuna dikkat edilerek okunacaktır,r. Be inci ve alt,nc, s,n,flarda ök,raatö çal, malar,na öezber, sarf ve nahivöle birlikte 5 ders saati ayr,lm, ve bu çal, malar,n birlikte yürütülmesi istenmi tir. Yedinci s,n,fta ök,raatö çal, malar, ök,raat-i edebiyeö ba l, , alt,nda haftada iki ders saatidir. Bu s,n,fta, lisedeki edebiyat e itimi öncesinde ö rencilerin edebiyat zevklerini geli tirecek Â ,k Pa-aðdan Tanzimat dönemine kadar olan süreçteki nitelikli örnekler yazd,r,-lacak ve tahlil edilecektir.

Okuma çal, malar,n,n ço unlukla sesli okuma ile örneklendi i bu programda yeni kelimelerin ö retilmesi, okumada telaffuza dikkat edilmesi gibi unsurlar,n öne ç,kar,ld, , anla ,lmaktad,r. Okudu unu anlama sürecine ili kin vurgunun çok fazla bulunmad, , bu programda özellikle üçüncü s,n,fta anlatma çal, malar,yla bu sürecin kontrol edilmeye çal, ,ld, , anla ,lmaktad,r. Son s,n,ftaki edebî ürünlerin okunmas,n,n istenmesi ise ço unlukla edebiyat e itimine haz,r,l,k niteli indedir. Ayr,ca be inci ve alt,nc, s,n,flarda haftada 6 saatlik sürenin 5 saatinin ök,raat, sarf ve nahivö ayr,lm,as, ve bu ders konular,n,n birlikte i lenmesi istenmi tir.

İk iki s,n,fta okuma çal, malar, ile birlikte yürütülmesi istenen öyazmaö e itimi üçüncü ve dördüncü s,n,fta öimlâö bahsi alt,nda de erlendirilmi tir. Ancak buradaki yazma e itimi ba l,ktan da anla ,laca , üzere ço unlukla yazman,n imla boyutu ile ilgilidir. Bugünkü anlamda bir yazma e itiminden ilk dört s,n,fta söz etmek mümkün de ildir. Be inci ve alt,nc, s,n,fta yazma e itimi için ötahirö ba l, , alt,nda bir ders saatinin ayr,lm,as, istenmi tir. Bu s,n,flarda ayr,nt,l, bir e itim sürecinden

bahsedilmese de ötasvir ve hikâye yazmaö çal, malar,n,n yap,lmaz,n,n istendi i görölmektedir. Son s,n,fta yazma çal, malar,na haftada bir saat yer verilecektir. Bu s,n,fta önceki y,llara ek olarak nesre çevirme çal, malar, ve günlük hayatta kullan,labilecek resmi yaz, ma kuralları,n,n ö retimi istenmektedir.

Ö rencilere dilin edebî niteli ini ve güzel örneklerini ö retmeyi amaçlayan ezber çal, malar,na ikinci s,n,fta ba lanmaktadır. Ancak ba ,ms,z bir ba l,k olarak üçüncü s,n,fta öManzume Ezberö bölümüyle hece ölçüsüyle yaz,lm, k,sa öahlâki ve millî manzumelerinö ezberletebilece i aç,klanmaktadır. Bu çal, malar dördüncü s,n,fta ömanzum ve mensurö parçalarla devam edecektir.

Program,n üçüncü s,n,ftan itibaren ba l,klara ayr,larak verilen bölümler içinde en ayr,nt,l, k,sm, ösarf ve nahivö ba l, ,n, ta ,yan bölümler olu turmaktadır. Üçüncü s,n,fta isimler ve fiiller konusyla ba layan dil bilgisi konular, ilerleyen s,n,flarda kelime türleri, cümle ve baz, Arapça-Farsça kuralları,n ö retimiyle sürmektedir. Dil bilgisi konular,na ili kin yap,lan aç,klamalar sadece konu ba l,klar,n,n verilmesiyle s,n,rl,d,r. Konular,n,n i lenme süreci hakk,nda bir de erlendirmede bulunulmam, t,r.

Yukar,da k,saca de erlendirilen program,n tam metni a a ,daki ekildedir:

öTÜRKÇE DERSLER

Birinci Sene

Haftada 15 Ders

İk üç ay zarf,nda elifban,n ö retilmesi temin olunduktan sonra talebinin Türkçe ibareyi her kelimenin telaffuzunu tam eda etmek art,yla okuyabilmesi için k,raate ehemmiyet verilecektir. Bununla beraber çocuk okuyabildi i kelimeleri de mümkün oldu u kadar okunakl, bir surette yazmaya al, t,r,lacakt,r. Kitab,n yüzünden istinsahlar yapt,r,l,r. Senenin sonlar,na do ru çocuklar,n art,k pek al, ,k olduklar, kelimelerden ibareler dahi ezber yazd,r,labilir. Duvar levhalar, varsa onlar,n üzerinde muntazam konu ma temrinleri yap,l,r.

İkinci Sene

Haftada 10 Ders

Bu s,n,fta k,raate devam edilir. Yine kelimeleri do ru okumak ciheti nazar, dikkate al,n,r. Çocuklar,n al, mad, , kelimeler varsa onlar tavzih olunur. Talebinin okudu u ibarelerden intihab olunacak baz, ufak parçalar bir kere daha lay,k,yla okutulduktan sonra imlâ ettirilir. K,raat içinde ufak manzumeler ezberlettirilebilir.

Üçüncü Sene

Haftada 7 Ders

K,raat - Kelimleri do ru telaffuz etmek art,yla k,raate devam edilmekle beraber bu s,n,ftan itibaren tefhîmî k,raate de ba lamak, çocuk-

lara okuduklar, parçalar, meâlen ifade ettirmek laz,md,r. imdiye kadar görmedikleri lügatlere tesadüf edilirse bunlar da muhtelif, müteaddit temrinler dâhilinde tekrar tekrar gösterilecek, söyletilecektir.

mlâ - Okuduklar, bir ibareyi tekrar okuttuktan sonra ezber yazd,r,ml,d,r.

Manzûme Ezberi - Hece vezniyle yaz,lm, küçük ahlâkî, millî manzumeler ezberlettirilebilir.

Sarf - K,raat kitab,ndaki kelimelerle isim, ism-i cins, müfred, cem÷ fiil: mâzî, hâl, istikbal; emir sigalar,, müsbet, istifham, menfi halleri, madde-i asliyye. Mastar: Hafîf, sakîl. Zamir: ahsî, fiilî, nisbî, izâfî. Türkçe terkiib-i izâfî.

n â - Küçük küçük ibareler, f,kralar yazd,r,lacakt,r.

Dördüncü Sene

Haftada 6 Ders

K,raat - Mihaniki, tefhimî k,raate devam. Bedî k,raat: Anla ,lmas, kolay edebî parçalar,n (manzum, mensur) sese verilecek k,yemetler ve s,-n,flarla okunmas,, yeni lügatler temrini.

mlâ - Daima okunan f,kralar,n imlas,.

Manzume ó Manzum, mensur güzel parçalar ezberlettirilecektir.

Sarf ve Nahiv ó sim: sm-i cins, ism-i has, müfred, cem÷ izafet tekrar edilecektir.

Fiil: Mâzî, muzâriâ hâl, istikbâl, emir, artıyye, vücûbî, iltizâmî sigalar,.

Mastar: Hafîf, sakîl, aslî, ism-i mastar, hâs,l-, mastar.

S,fat: Vasfıyye, ta-yiniyye, s,fatlar,n mevsufu, mevsufsuz s,fatlar.

Edatlar, cümleler hakk,nda muhtasaran fikirler verilecektir.

(eyhülislâm, umûr-, eriyye, mevki-i iktidar, nazar-, dikkat) gibi terkipler (mürekkebe isimler) kli e olarak gösterilecektir.

n â ó Basit f,kralar, küçük mektuplar yazd,r,lacakt,r.

Be inci Sene

Haftada 6 Ders

(1) ders tahrir: Tabî tasvirler, tevstî÷ küçük hikâyeler.

(5) ders k,raat, ezber, sarf ve nahiv. (Ezber ve sarf ve nahiv k,raatle birlikte gösterilecektir.)

Lisanlar,n taksimi (muhtasar malumat). Türkçenin Arabî ve Fariş ile sûret-i ihtilât, hakk,nda umumi malumat.

Kelimenin envâ,: sim, ism-i cins, ism-i hâss, mürekkebe isimler. Müzekker, müennes, müfred, cem÷ Ahvâl-i isim. Türkçe izâfet, s,fat, mev-sûf. Semâî, k,yasi ve mürekkebe s,fatlar. S,fatlar,n di er taksimi. S,fatlar,n

cemâ. Türkçe terkip tavsifi. Zamir ve envâ., Edevât ve envâ., Nida. - Masdar ve envâ., Fîil, fâil, mef'âl. Müteaddî, lâz,m. Ma-ûm, meçhul. Mutâvaat, mü âreket. Zaman. Madde-i asliye. Sîga. Müsbet, menfî, istifham. - Muzâri÷ hâl, mâzî-i uhûdî, mâzî-i naklî, istikbâl, emir, mürekkeb zamanlar. Cümle, müsnedün-ileyh. Tahlil-i sarfî.

Alt,nc, Sene

Haftada 6 Ders

(1) ders tahrir (be inci s,n,f,n ayn,d,r).

(5) ders k,raat, sarf ve nahiv, ezber. (Ezber ve sarf ve nahiv k,raatle birlikte gösterilecektir.)

Lisanlar,n sûret-i te ekkülü hakk,nda muhtasar malûmât. Türkçede aheng-i telaffuz. Savâit (?) ve savâmat (?). sim, envâ., Müzeker, müennes (Arabî ve Farisî), müfred, cem÷(Türkçe, Arapça, Acemce). Terkîb-i izâfîler (Arabî ve Farisî). S,fatlarda mutabakat ve te'vîs. - Zamir ve envâ., merci' lisan,m,zda müsta-mel Arabî ve Farisî zamâir.

Bu mebahisin nihayetinde Arabî kelimelerden ism-i mevsûf, s,fat-, mü ebbehe, s,yag-, mübala a, ism-i tafdil, ism-i tasgîr, ism-i mensûb, ism-i zaman, ism-i mekân, ism-i âlet vezinleri ve mevzûnlar,.

Farisî kelimelerden mürekkeb isimler, mürekkeb s,fatlar (vasf-, terkibi). Edevât. - Fîil, fi-î-i hamlî ve cevherî, fi-î-i munsarif ve gayr-, munsarif, fâil, mef-âl. Mef'âlün sarîh, mef'âlün gayr-, sarîh ve envâ., Ma-ûfe ve nekre. - Fiillerin mef-âllerine nazaran taksimi: Müteaddî, lâz,m. K,yasen te killeri, âzzlar. - Fiillerin fâillerine nazaran taksimi: Ma-ûm, meçhul, k,yasen te killeri. Nâib-i fâil. Mutâvaat ve mü âreket. - Zaman: Ezmine-i basîte ve mürekkebe. Madde-i asliye. Sîga ve envâ., müsbet, menfî, istifham, fîil cevherinin tasrîfi. Sîga-i ihbâriyye, hikâye, rivayet, iltizâmîyye, artîyye, emriyye, vücûbiyye, fer-ÿyye, rabtiyye, müsbet, menfî, istifham ekilleri. Yard,mc, fiiller, mürekkeb fiiller, fiillerden isim ve s,fat te kili, isim ve s,fatlardan fîil te kili.

Mütemmemât cümle: Temyîz, hâl, zarf. Mastar ve envâ., Edevât ve envâ., Nidâ ve envâ.,

Bu mebahisin nihayetinde Arabî mastar, envâ, ve evzân,, ism-i fâil ve ism-i mef-âl, vezin ve mevzûnlar,, Farisî mastarlar hakk,nda muhtasar malumat.

Cümle, kazîyye ve envâ., Cümlenin erkân,, Müsned, müsnedün-ileyh, fîil-i hamlî ve cevherînin mevkii. Müsnedün-ileyhin terki, müsnedin terki. Basit, mürekkeb, mütemmimli, mütemmimsiz müsnedler ve müsnedün-ileyhler, cümle-i mu-ûar,za, müselsel cümleler, mütetâbbi÷ cümleler. Tahlil: Tahlil-i sarfî ve nahvî, tahlil-i m,ntaki. Usûl-i tenkit.

Yedinci Sene

Haftada 3 Ders

ki ders k,raat-i edebiye: Talebenin zevk-i edebîsini temin edecek eserler okutulacaktır. Bu arada Â ,k Pa aqdan Tanzimat devrine kadar en vâz,h ve maruf âsâr-, edebiye yazd,r,larak tahlil ve izah olunacaktır.

Bir ders tahrir: Tevsi- hikâye, nesre tahvil, edebî mevzular. Bu arada resmî kitabetin hayat-, amelîye ile alakadar k,s,mlar, hakk,nda i-fahî, muhtasar malumat ve vazifeler verilecektir.ö (Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Umûr-, Maarif Vekâleti, 1338: 27-33)

3. Sonuç

Cumhuriyetin ilan,ndan önce Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti döneminde haz,rlanan 1338 (1922) tarihli ilkö retim Türkçe dersi program, büyük oranda k,saca konu ba l,klar,n,n s,raland, , bir taslak metin görünümündedir. Program,n bu ekliyle günümüz program geli tirme anlay, ,ndan oldukça uzak oldu unu söylemek mümkündür.

Konu ba l,klar,n,n özellikle dil bilgisi konular,nda ayr,nt,l, bir e-kilde s,raland, , bu programda di er dil becerilerine (okuma, konu ma, yazma ve dinleme) ayn, oranda yer verilmemi tir.

Ça da e itim sürecinde bir ö retim program,nda olmas, beklenen hedefler, etkinlikler, içerik düzenlemesi, ö renme-ö retme süreci ve de-erlendirmeye ili kin aç,klamalar, burada görmek mümkün de ildir. Ancak her program,n bir sonraki a amada geli tirilerek yenilendi i gerçe i dü ünüldü ünde bu eksiklikleri dönemin program haz,rlama anlay, ,yla aç,klamak mümkündür. 1338 (1922) tarihli bu program Türkçe dersi ö retim programlar, içinde ilk örnekler aras,nda yer almaktad,r.

KAYNAKÇA

- AKYÜZ, Yahya (2001), *Ba lang,çtan 2001'e Türk E itim Tarihi*, 8. Bask., Alfa Bas,m Yay,m, stanbul.
- B LEN, Mürüvvet (2006), *Plandan Uygulamaya Ö retim*, 7. Bask., An, Yay,n-c,l,k, Ankara.
- DEM REL, Özcan (2006), *Kuramdan Uygulamaya E itimde Program Geli tirme*, 9. Bask., PegemA Yay,nc,l,k, Ankara.
- ÖNCÜL, Remzi (2000), *E itim ve E itim Bilimleri Sözlü ü*, Millî E itim Bakan-l, , Yay,nlar,, stanbul.
- ÖZBAY, Murat (1997), *öTürkçe Ö retiminde Program,n Önemiö*, *Ça da E itim*, 22 (232), 34-35.
- ÖZBAY, Murat (2006), *Özel Ö retim Yöntemleri I*, 1. Bask., Öncü Kitap, Ankara.
- SÖNMEZ, Veysel (2007), *Program Geli tirmede Ö retmen Elkitab,*, 13. Bask., An, Yay,nc,l,k, Ankara.
- AHBAZ, Nam,k Kemal (2005). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'in İlk Y,llar,na Kadar (1839-1928) Türkiye'de İkokuma ve Yazma Ö retimi*, (Gazi Üniversitesi E itim Bilimleri Enstitüsü Bas,lmam, Doktora Tezi), Ankara.

- TEM ZYÜREK, Fahri-Balc., Ahmet (2006), *Cumhuriyet Dönemi İkö retim Okullar, Türkçe Programlar*, 1. Bask., Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- TDK (2005). *Türkçe Sözlük*, 10. Bask., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Umûr-, Maarif Vekâleti (1338), *İkö Orta Tedrisat Mektepleri Müfredat Programı*, Ankara.